

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

דברי אגדה
לפזרים
תש"ע

נמסר במוצ"ש פרשת תצוה ערב פורים ה'תש"ע

נכתב בידי הרב ישראל בלומנטל שליט"א (לא מזוגה)

דברי אגדה ערב פורים

פורים נקרא 'על שם הפור' (אסתר ט, כה), שהוא עצמו הביא את הצרה, ולא כשאר מועדים, שהיתה צרה, ואחריה באה ישועה. בפורים התברר שהצרה עצמה היתה הישועה, וזהו העוקץ של 'ונהפוך הוא' (אסתר ט, א). הדבר בא לידי ביטוי בכל מאורעות הפורים - א. 'פור המן' נהפך לפורנו' (מתוך הפיוט 'אשר הניא'), ב. האגרות נשאר אופן אגרות (מלבי"ם, אסתר ח, ח), ג. העץ המיועד לתליית מרדכי, הוא זה שנתלה עליו המן, ד. בית המן הופך לבית מרדכי, ועוד.

הרמב"ם אומר שיש ב' גילויים: א. הנהגת המשפט בעולם הזה. כביכול יש דברים שנראים רעים, ועליהם מברך 'דיין האמת' (פסחים נ. ב). לעתיד לבא, נזכר שהכל היה לטובה, ויתברר לעין כל, שכל מה שקרה 0006 שנה, הולך אך ורק לטוב. אצל הצדיק זה בא ברצון, ואצל הרשע, בעל כרחו הרע שעשה, יהפוך לטוב ויביא כבוד שמים.

ימי הפורים אינם בטלים לעולם (רמב"ם, הלכות מגילה פרק ב הלכה יח), כי את ה'שיעור כללי' איך רע הופך לטוב, נשמע רק לעתיד לבא. אבל בפורים כבר טעמנו זאת, ועליו לא נצטרך 'שיעור כללי' לעתיד לבא, כי יש בו הארה מעין מה שיהיה לעתיד לבא.

ר' צדוק הכהן מלובלין האריך בכמה מקומות, שיש ב' מהלכים בהנהגת ה' בעולם. יש מהלך בו הרע קיים, נלחם, מיצר ומתנגד, והטוב כופהו, מתגבר, משתלט ומנצח. זה נקרא 'אתהפכא'. אך ישנו מהלך שהרע עצמו הופך רצונו לטוב, וזה נקרא 'אתהפכא'. זהו החילוק בין 'צדיק' ל'חסיד'. צדיק נלחם ומושל על הרע. החסיד, יצרו השלים עמו ונמצא במצב של מנוחה.

כך גם בהנהגת ה' בעולמו. יש ניסים שעניינם להכניע, כמכות מצרים, בחינת 'אתהפכא'. ויש בחינת 'אתהפכא', שהרע עצמו משמש כלי לטוב. וזהו מהלך נס פורים. ולכן 'חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי' (מגילה ז:). וקשה, כי תמיד המן נשאר ארור, ומרדכי נשאר ברוך.

אלא כוונתם ז"ל, שגילוי הנס מראה לנו הנהגת הייחוד, כשנשאל מי הביא כבוד שמים גדול יותר בנס פורים המן או מרדכי ... קשה להכריע. כי המן הכין את הכל, רק שהרע נהפך ושימש לטוב.

חייבים להגיע בפורים למצב שירגיש שמה שפעל הצדיק, פעל הרשע נגד רצונו, ושניהם הביאו כבוד שמים, בבחינת 'שהכל ברא לכוודו'.

ה'חסיד', הוא ה'ישר', שהתהפך יצרו לטוב. 'האלו' עשה את האדם ישר' (קהלת ז, כט). כך נברא אדם הראשון. הרמב"ם ונפש החיים (שער א) מבארים שהיתה לו בחירה, אך היצר היה חוצצי לו, ומצד עצמו היה ישר. בחטאו נכנס בו זוהמא והרע התערב בתוכו, ולכן צריך להלחם ולהתמודד ולכפות את יצרו. עיקר התכלית, שיגיע למצב שיהיה ישר בגדר 'אתהפכא', וכמו שהיו ישראל במעמד הר סיני, שפסקה זוהמתם (שבת קמו.).

הב"ח (או"ח סימן תרצ"ה) מעורר, למה במשלוח מנות צריך לתת ב' מתנות לרע אחד, ואילו במתנות לאבונים צריך לתת לב' אביונים.

ומתריץ, שמטרת מתל"א, למלא צרכיהם, ולכן חשוב שיתן ליותר עניים, משא"כ מצות משלו"מ, אין מטרתה להרבות קניית רעים, אלא שאין אדם שמח שמחה שלימה, אלא עם מי שהוא רעהו באמת, ולכן צריך להרבות מנות לאותו הרע ולהעמיק את הריעות עם רעיו הקיימים כבר.

הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל, עמד על כך שענין הפורים אינו 'חידוש', אלא העמקה בדבר קיים, שהרי 'קיימו מה שקבלו כבר' (שבת פח.). וגם עיקר הנס, זה קיום הברית שכרת ה' עמנו ביציאת מצרים. בחורבן המקדש היה מקום לטעות שהברית הופרה או תמה, ובנס פורים קבלו חיזוק לברית הקיימת.

ישנו עם אחד מפוזר ומפורד' (אסתר ג, ח). בלישנא בישא של המן, מודגש שעם ישראל 'מפוזר ומפורד'.

וכנגד זה אסתר אמרה בעת הצרה 'לך כנוס את כל היהודים' (אסתר ד, טז), ואחר הגאולה תקנו לנו מצות משלוח מנות.

פורים בנוי על עמוד התפילה, וכדברי הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ב הלכה ו) 'אבל ציבור כל זמן שעושים תשובה וצוהקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלו' בכל קראנו אליו' (דברים ד, ז). פורים בנוי גם על עמוד התורה, כי 'הדר קבלוה' ברצון (שבת פח.). בשניהם קיים תנאי, שנהיה 'כאיש אחד בלב אחד', וכדלהלן.

לגבי תפילה, הגמרא (ר"ה יח.) שואלת, שכתוב 'בכל קראנו אליו' (דברים ד, ז), ומצד שני כתוב 'דרשו ה' בהמצאו' (ישעיהו נה, ו) ולא יענו בכל קראנו אליו. ומתרגמת, כאן ביחיד (רק בהמצאו), כאן בצבור (בכל קראנו). הרי שכדי שיענו צריך שנהיה 'ציבור', 'כאיש אחד בלב אחד'.

לגבי תורה, נאמר 'ויחן שם ישראל' (שמות יט, ב) בלשון יחיד, ודרשו (ויקרא רבה פרשה ט, רש"י שמות יט ב בשם המכילתא) 'כאיש אחד בלב אחד'. וכ' המהרש"א (בסנהדרין) שלא יתכן מצב של קבלת התורה, אם חסר א' מהשישים ריבוא.

[א.ה. צ"ע מהפסוק 'ולרשע אמר אלו' מה לך לספר חוקי' (תהלים נ, טז).]

השם משמואל אומר (בדרושי הפורים) בשם אביו, שחנכה, ענינו 'אור זרוע לצדיק' (תהלים צז, יא), ואילו פורים, ענינו 'ולישירי לב שמחה' (שם). הנצחון בפורים היה על 'עמלק', מלשון 'מעוקל' ו'עקלתון', שאינו ישר. הנצחון הוא נצחון הישר על המעוקל. עכ"ד.

[א.ה. ענין זה שעמלק הוא נחש עקלתון, מופיע כבר בדרושים נחמדים מהמהר"ם שיף, בסוף מסכת חולין]

ר' צדוק הכהן מלובלין (בספרו תקנת השבין) מבאר, ש'חטא' הוא חיצוני ממשמת ישראל, ובפנימיות לא שייך חטא. וזו כוונת התנחומא שהזכרנו. בית הלוי (דרוש יח) מבאר, שבלוחות ראשונות לא היה חילוק בין תורה שבכתב לזו שבע"פ. רק בלוחות שניות הופדרו. המהר"ל משריש במקומות רבים, שמצב התורה הוא כמו ראי, מקביל למצב חכמי ישראל.

'כתבם על לוח לבך' (משלי ג, ג, משלי ז, ג), 'עם תורתי בלבם' (ישעיהו נא, ז), זהו מקום כתיבת תורה שבעל פה. כשאין חציצת החומר, ראויה כל התורה להיכתב על לוח הלב. וזה היה המצב בהר סיני, הכל היה כתוב, כי 'ישראל ואורייתא חד הוא' (וזהו ויקרא דף צו:). כשחטאו בעגל, נפגמה מדרגת 'עם תורתי בלבם', ולכן פרחו האותיות גם מהלוחות. כל עבודתנו כעת היא להחזיר את תושבע"פ להיות כתובה על לוח הלב. וזה מ"ש 'תורה חדשה מאתי תצא' (ויקרא רבה פרשה יג), ודאי שתורתנו לא תשתנה (כמ"ש אחר התפילה 'שזאת התורה לא תהא מוחלפת', וזה א' מ"ג העיקרים), אלא שהגילוי יהיה בדרגה של 'עם תורתי בלבם'.

עבודתנו, להשתקע ולעמול בתורה, ולהביא למצב זה, וזהו עמל תורה שבע"פ שנתחדש אחר חטא העגל. בנס פורים כשזכינו להארה של 'לישרי לב שמחה', חוזרת הקבלה של 'נעשה ונשמע' גם על תורה שבעל פה. קבלת תורה שבכתב לא נפגמה.

בעירובין (נד) מבאר, שבלוחות הראשונות, הלומד לא היה שוכח, כי הכל נלמד מהכתב, הכל נכתב בלוחות, וגם נכתב על לוח הלב, אין מאבק ונסיון, אין יגיעה וצער. יגיעה נצרכת רק כשיש מתנגד, מלחמה ומאבק, שלומדים ושוכחים. בנס פורים חזרנו לדרגת 'ישרי לב', וקיימו מה שקבלו כבר.

חנוכה זו בחינה של 'אור זרוע לצדיק', יש מלחמה והתנגדות, והצליחו להתגבר, 'מסרת גבורים ביד חלשים'. בפורים, הרע עצמו נהפך לטוב. שלימות זו של 'ישר', ו'נשמות ישראל חד', שייכים לבחינת 'ישרי לב'. ולכן במעמד הר סיני חנו 'כאיש אחד בלב אחד'. וזהו העומק של טעימת טעם חדש בישן. הן במשלוח מנות, להעמיק את הידידות עם חבריו הקיימים, והן ב'קימו וקבלו', קימו מה שקבלו כבר. חוזרים לישן נושן המקורי.

חז"ל דרשו (חולין קלט:): 'המן מן התורה מנין, שנאמר המן העץ (בראשית ג, יא)', לדברינו יובן, כי עמלק הוא 'נחש עקלתון' = מעוקל, בא לערב רע בתוך כלל ישראל, ולהפקיעם מכלל 'ישר'. ואילו בנס פורים, עומק הגילוי הוא שהרע נעלם והופך לטוב, ואז זוכים ל'לישרי לב שמחה' כדברי השם משמואל בשם אביו.

האריז"ל אומר שנשמת ישראל חד, ואילו אומות העולם פרודים.

'לתאוה יבקש נפרד' (משלי יח, א), רבינו יונה (שם) מבאר, שכשרוצים רוחניות, יש אחדות, וכשמבקשים תאוות גופניות, זה גורם פירוד. יסוד הדברים, כי ברוחניות כולם מכוונים למטרה אחת, ואילו בתאוות הגוף, לכ"א יש נטיות אחרות.

האריז"ל גילה שנשמות ישראל הם ניצוצות מנשמת אדה"ר קודם החטא, ונשמות אוה"ע הם ניצוצות נשמתו שאחר החטא.

לבן אנו נקראים 'ישראל', מל' ישר - א-ל. לגוים אין מציאות בונה, כל מציאותם רק מהעקלתון, ומכתנות 'עור', שהם חציצת החומר, תאוות הגוף. אבל קודם החטא, נשמת ישראל חד, ובבחינת כתנות 'אור' (כבראשית רבה פרשה כ, שכן היה כתוב בתורתו של ר' מאיר).

והשתא יובנו דברי חכמינו 'ליכא דידע לישנא בישא כהמן' (מגילה יג:), שאמר 'ישנו עם אחד מפורד ומפורד' (אסתר ג, ח), וכדברי החפץ חיים (כלל א הלכה א) שלשון הרע זה דברי אמת (והמשקל נקרא 'מוציא שם רע'), שכשיש מציאות של 'המן' כפי שנתבאר, זה גורם ל'מפורד ומפורד', וע"י ההתגברות עליו, כלל ישראל מוציא מתוכו את זוהמת ה'עקלתון', ומגיעים למצב של 'ישרי לב', ול'משלוח מנות איש לרעהו'.

בתורה ובתפילה חייב להיות סדר של 'ציבור', 'כאיש אחד בלב אחד', כי כח עמלק בכשפים (כבר"ש שמואל א' טו, ג) וגורלות (כמבואר באסתר), ובא במהלך של סדרי הטבע. אנחנו גוברים כי 'אין מזל לישראל' (שבת קנו:), ורש"י (שם) פירש, דע"י תפילה וזכות, משתנה מזלו לטובה. לכן נאמר 'ומי גוי גדול אשר לו אלו' קרובים אליו כה' אלו' בכל קראנו אליו'.

כך גם הסדר בקבלת תורה שבע"פ בפורים. תוס' (שבת פח. ד"ה מודעא) הקשו, מאחר שאמרו ישראל 'נעשה ונשמע' (שמות כד, ז), למה הוצרכו שוב לקבל את התורה בימי אחשורוש. אמנם במדרש תנחומא (פרשת נח) מבואר, שרק את התורה שבעל פה קבלו ברצון, באמירת 'נעשה ונשמע'. (לפי זה בימי אחשורוש קבלו תורה שבעל פה ברצון, ויתבאר להלן).

המהר"ל (בתפארת ישראל) כתב, שגם לאמירת 'נעשה ונשמע' היו כפויים, כי פסקה זוהמתן (שבת קמו:), וראו גילוי שכינה הגדול ביותר שהיה אי פעם (עיין רש"י ומדרשים על הפסוק 'אתה הראת לדעת', דברים ד, לה). ממילא בטלה הבחירה, וכל נטייתם היתה רק לטוב, כאדם הראשון קודם החטא. כשחטאו בעגל חזרה זוהמתן, ועל מצב כזה לא היתה אמירת 'נעשה ונשמע'.

בנס פורים חזרו וקבלוה, ורש"י (שבת פח.) נימק, 'מאהבת הנס'. כשה' הראה שעוד ידו נטויה עלינו והכל לטובה, מאהבת הנס בו הרע עצמו משלים ונהפך לטוב, חזרו לקבל תורה גם כשקיימת זוהמא, כי ה' הראנו שהזוהמא היא חיצונית גרידא.